

امطار : بوصایي به مشدن خارج ايکي لوحه قونولمشد

« آثار اسلاميه و مليه تدقيق انجمنی » طرفنده ايکي آيده بر نشر ايديلمه

صايي : ۵

تشرين ثاني — كانون اول

جلد : ۲

اسلام مدنيتنه و تورک حركته عامه

مالي تبعا بر محرمه

دين، اخلاق، حقوق، اقتصاد، لسانيات، بديعيات، قياسات، بنيه اجتماعيه تدقيقاتي

مدير :

كوپريلي زاده محمد فؤاد

استانبول دارالفنونى « تورک ادبياتى تاريخى » معلمى
« آثار اسلاميه و مليه تدقيق انجمنی » كاتب عمومى

بوصاييده :

- سلجوقيلر زماننده آناطولیده تورک مدنيتى [كوپريلي زاده فؤاد]
اسكى تورک موسيقيسينه دائر تبعا [رؤف يكتا]
« العراضه فى الحكاية السلجوقيه » ترجمه سى [شرف الدين]
عرض نامه [جلال الدين دوانى]
بابر شاهك شعرلى ، [ظهير الدين بابر شاه]
وثيقه لر و مخطره لر : اسكى تورک تقويمى حقنده [شرف الدين]
شرقى تتبع تاريخى [بارتولد : راغب خلوصى]
كتاباتى تنقيدلىرى : عجائب الطائف — هبة الخفايق [كوپريلي زاده فؤاد]
يکي نشریات : « ديوان لغات الترك » [م . ف]

استانبول — مطبعه عامره

۱۳۳۱

ملی اعتبار مجموعہ

صافی : ۵

تشرین ثانی — کانون اول ۱۳۳۱

جلد : ۲

تورك سازلىرى

— مابعد —

مھرى : رۇف يىكتا

دوقوزىنچى عصر ھجرى اوائلىدە ياشايان تورك موسيقي شناسلارندن « احمد اوغلى شىكراللا » ك اخىرآ برنسخه نادرهسى المزه كچن تأليف مھمندە اسكى تورك سازلىرىنە دائر مندرج بولونان معلوماتك برقىمنى بوندن اولكى مقاله مزده نقل ايتىش ايدك. تورك عالم موسيقيسى ايجون بيله تاماميله « كوروله مش » اولان بومعلوماتى اتمام ايتىك اوزره بوكون دخى مؤلفمىزك متباقى سازلر حقندە ويردىكى فنى تفصيلاتى اقتباس ايدە جىگز . اولجه وعد ايتدىكىمىز وجه ايله ھرايكى مقاله دە موضوع بحث اولان دوقوز عدد تورك سازلىك — نسخه اصلية دن عينا استساخ ايتدىكىمىز — رسملىرىنى حاوى ايكي صفحه بوصايمىز علاوه قىلىنمىشدر. قارئلرمىز بو تفصيلاتى رسملرله تطبيق ايدەرلر ايسه، اجدادىمىزك قوللاندقلىرى آلات موسيقيه يى داھا اطرافلى طائىش اولورلر.

۴ — مزمار

« بو فصل ، مزمار دوزمىك بىلدورر . و مزمار ديو برنايه ديرلر كه اول نايى ايكي پاره دن دوزرلر ؛ بر پاره سى قارا قامش دن اول و بر پاره سى آغاچ دن اول ، و اول آغاچى دخى قامش كى يونالر و دوزلر وايچن دلالر ؛ و آنك اوزونى برقارش و بر پارمق اول ، و ايكي اوجندن دخى بله ايكي شىرقوسه پارمق قدرى قويلر ، كىرو قالان يدى بلوك ايدملر ، ھر بر بخشنده بر دلوک دخى دللر ، اما ايكن دخى كيك دليملر و طاردخى دليملر و اورولا جك ياننده بر دلوک دخى دللر ، اما اول دلوكلرك اولدينى يانه دليملر ، آردندن يانه دللر ، اما اول دلوکك ايكي سىنك آراسى برابرندە دللر . و قامش دن اولان پاره نك دخى اوزونى برقارش و بر پارمق دن آرتوغرىق اولمق كر كدر ، و اكر مزمارك اوزونلىقى برقارش و بر پارمق دن

آرتق اولورسه دلوکلرن دخی کیکی رک دلهلر ؛ و مزمارك اصلی شول نای پاره سیدرکه اول آغاجدن دوز دکلی نای آنک اوستنه بر کیدورلر، وشول نغمه لرکه نایدن بالورور قامش اولدیغندندر، و بعدلر بالور دیکی اول آغاجدن اولان نای سیدندندر، و اول قامشدن اولان پاره اول دخی یاش ایکن چنک کیریشله بریان محکم بغلیه لر یعنی صارالر و بر یانن دخی ایکی اوچ کون آغاج اورتانسه قویوب شکجه به اورالر. تا کیك رك اولا ؛ اوندن صکره یاش اغاجدن بر خلقه دوزله و اول قامشدن اولان پاره نك آغزینه برکیده لر. نغمه لر نایده ثقیل وحاد اولدیغی یعنی زیر ویم اولدیغی اول حلقه سیدندندر. و ایکی پاره قامش دخی بری برینه اولایالر، و ایکیسی نك باشی بری برینه بغلیه لر ابریشمله، شویله که ایکی نایک اورتیه سنده بریارق کبی اولور. وشول وقت که نای چالمقندن فارغ اولالر اول مزمارك آغزینه قودقلمی حلقه یی آلالر. وشول پارمق که نایک اورولاجک برینه یقیندر، آنک نغمه سی زیردر، نسبت ایله، یعنی یقینده اولان دلوکلرک نغمه سی ایراقده اولان دلوکلره نسبت زیردر، و ایراقده اولان دلوکلرک نغمه سی یقینده اولان دلوکلرک نغمه سندن بهم در. و حمامده (قرانای) دن آرتق سازچالتمق امکانی یوقدر .»

۵ — پیشه

« بو فصل، پیشه یی بیلدورر و پیشه یی دوزمک قاعده سی بیلدورر. پیشه بر نایدرکه آنی قامشدن دوزلرکه غایت دکمش اوله، یعنی یرندن خام کسلماش اوله، یاخود ایکن دخی قورومش اولیه، کچمش اولیه ؛ و پیشه دوزدکاری قامشک ایوسی اولدرکه آنی (نیشابور) دن کتوره لر یعنی (نیشابور) ولایتده بتمش اوله. و بودیدو کمز صورتده کسلمش اوله و یاخود بتمش قامش اوله و غایت دوعری اوله؛ و پیشه نك اوزونلغی برقارش و ایکی پارمقندن آرتق کر کمز، اما بر قارشدن دخی قیصه کر کمز. و اگر پیشه نك آوازین زیر اولمق دیله سه لر ا کسوک ایتیه لر، بودیدو کمز کبی ایده لر. و اگر پیشه نك آوازین بم اولمق دیله سه لر ایکی قارش درت پارمقندن ایده لر. بونک دخی دلوکلری یدی در، اما بعضی استادلر طوقوز دخی دلارلر، و بونک دلوکلرندن کیك کر کدر و اوراجک یردن دلوکی ایراق کر کدر .»

احمد اوغلی شکرالله، (پیشه) حقنده بالاده کی معلوماتی ویردکن صوکره :

— بویازیلان سازلر «کامل سازلر» در؛ اما برقاچ دخی واردرکه استادلر قنده اول سازلره «اکسک ساز» دیرلر واول «اکسک سازلر» درت در.

دیهرک اوجهلر دن بری اولان «چنک» ی شو صورتله تعریف ایدیور :

۶ — چنک

«بوفصل، چنکی بیلدور وچنک نیجه آغاچدن دوزمک کرکدر و نیجه دوزمک کرکدر آتی بیلدور. ایمدی معلوم اولسون که چنک تمام سازلره نسبت اکسکدر؛ و بو چنک چاناغی بر طوره کبی کرکدر، و بونی اوزون واکری کرکدر، آت بونی کبی. وایوسی اولدرکه چاناغی بر پاره دن اولا وزردالو آغاچدن اولا. و آنک اوزونی بونی ایله درت قارش کرکدر، واینی برقارش کرکدر، اما وارا وارا اکسیلور. شول وقت که اینی برقارش اولسه درینلکی درت آچق پارمق کرکدر؛ و دسته سی دخی زردالو آغاچدن کرکدر؛ و دسته سنک دخی اوزونی اوچ قارش کرکدر؛ وچنک چاناغک ایچن دوکولمش سرچه ایله طوقال ایله صوامق کرکدر؛ وچاناغک یوزینی رق ایله یاقویقالر؛ و آنک پرده سی دخی زردالو آغاچدن کرکدر، واکر قوزاغاچی دخی اولسه روادری؛ و پرده نک دخی اوزونی ایکی قارش و اوچ آچق پارمق کرکدر؛ و دخی شویله کرکدرکه چنک ایله پرده نک آراسی اوچ آچق پارمق قدری آچق اولا؛ وصول یانندن چنک خرکنک پرده لری یکرمی درت بخش یاخود یکرمی بش ایدلر؛ وچنک یوزنده براغاچ واردرکه آکا (نیزه) دیو آد قومشلردر. آتی دخی یکرمی درت بخش ایدلر ویا یکرمی بش بخش ایدلر. مثلاً خرنک نیجه بخش اولورسه نیزه دخی اول قدر بخش اولا. و بونیزه یی درت یردن چنک یوزنده محکم باغلیلر واون ایکی بورولمش اییلرکه آنک قویروغی قیلندن اولاکه اول قیللر نه قدر اوزون اولورسه اول قدر یکدر واول اییلرک هر برینی اوچرکه خرنک هر بر دلوکندن کچوره لر و محکم برکده لر. و بو چنک کیرشلی اوچ درلو کرکدر، (حاد) در و (زیر) در و (مثلث) در. شویله که سکز کیرشی (حاد) در، و سکز کیرشی (زیر) در، و سکز کیرشی (مثلث) در. بو شول وقتدرکه کیرش یکرمی درت اولا. واکر یکرمی بش اولورسه اول بر آرتوقن دخی (بیم) اوزرینه قویالر، اوپله اولسه (بیم) کیرشی طقوز اولور. وچنکی صول قولتوغه آلالر و قیللری صول ایله دوزلر و پرده لری نک اییلری صاغ ایله دوزلر وصول ایله تألیفلری و بعدلری بری برینه مناسب ایدلر. واول

چنكك كيرشنى دوزمكه باشلايىچق (حاد) طرفندن اون بشنجى قيلدن باشلايه تا (حاد) طرفندن طرفى تمام طوغرى اولنجه ، و آندن صكره آنك ياننده كى كيرشلى دوزدهده ، و (حاد) طوندىنى برابرنده اولان (بم) كيرشنى دوزدهده ، وشويله دوزدهده كه (زير) نغمه سييله (بم) نغمه سنك اورته سنده دوشن نسبتلر (بعدالزى بالكل) نسبتى كى اولان . و چون بوديدوكلرمز كى اولان (زير) لرى صول پارمق ايله چالالار؛ وصول الك شهادت پارمى كه آكا (سبابه) ديرلر . بوسابه پارمى صاغ الك باش پارمى طوقوندىنى كيرشك آلتنده كى دردنجى كيرشه طوقونه ، وسكزننجى كيرشه صاغ الك سبابه سى طوقونه واون برنجى كيرشه صاغ الك باش پارمى طوقونه . »

۷ — نزه

«بوفصل، نزهه ديدكلرى سازى و آنك نيته ليكن ونه دن اولديغن ونجه اولديغن بيلديرر . ايمدى معلوم اولسون كه چنكدن كچدكدن صكره نزهه دن يكره ساز اولمز . بونزهه ديدكلرى سازك يوز سكز كيرشى واردر ، وبوسازى مولانا امام عامل كامل (صفى الدين عبدالمؤمن) تصنيف ايلشدر (رحمة الله عليه) . وبو نزهه ديدوكلر ساز درت بوجقلودر ، اما اوزونى آرتوغر قدر اينندن . و آنك آغاجى (قل سكود) آغاجى كر كدر ؛ ويا (شاه چوب) كر كدر . و اكر (شمشاد) آغاجندن اولورسه غايت خوب در . و (سرو) آغاجى دخى ايودر . وبو سازك اوزونى ايكي قارش كر كدر و اوچ آچق پارمق دخى ، و اينى تمام ايكي قارش كر كدر ، و درينللى درت آچق پارمق كر كدر ، نزهه نك يوزى عود كى يوقاچق تحته ايله اووتلك كر كدر ، و آنك بريانى ايكي بخش كر كدر ، و هر بخشى يكرمى يدى بلوك اولق كر كدر ، شويله كه جمى الله درت بلوك اولور . و هر بر بلوكنه بر دلوك كر كدر ، هر برى بر بورغى ايجون ؛ آندن صكره بر اوزون خرك يعنى اشك ديدكلرى آغاجى برايتندن برايتنه ياپشديرمق كر كدر ، اما شويله كر كدر كه نزهه نك يوزندن بر پارمق اينى قدرى يوكسك اولان ؛ آندن صكره آنى دخى يكرمى يدى به بولوب هر بر بلوكه بر دلوك دلك كر كدر ؛ و آندن صكره هر دلوكك ايكي ياننده بر دلوك دخى دلك كر كدر ، شويله كه اوچر دلوك برى برى ياننده اولالار ؛ و دخى بو اوچ دلوكله كرى قالان اوچر دلوكلر آرانلى برابر اولق كر كدر ؛ و آندن صكره نزهه نك اوزون طرفندن هر بر ياتى اوچر بخش ايتمك كر كدر ؛ و بر طرفك هر بلوكنه بر علامت قومق كر كدر ، و اول علامتلىر بونلر در

[ا ب ج د] . واول برطرفه دخی قویولان، لامتلر بونلردر [ه و ز ح] . آندن صکره [ب] دن [و] ه قدر بر خط چکمک کرکدر؛ واول خطی دخی یکرمی یدی بخش ایتک کرکدر؛ واول دلوکله اوفاجق بورغوجقلر صوقق کرکدر؛ زیر کیرشلر طاقق ایچون؛ و برخط دخی [ج] دن [ز] یه چکمک کرکدر، شویله که او ایکی خط بری برینه برابر اولا؛ و بوخطی دخی یکرمی یدی بخش ایتک کرکدر؛ و یکرمی یدی دلوک دلمک کرک؛ اما چونکه اون اوچ دلوک دلینه؛ درت پارمق قدری آچوق قویوب اون درت دلوک دخی بری بری آردنجه دلمک کرکدر؛ و بو دلوکلر دخی یکرمی یدی بورغو قومق ایچوندر. اما نزهه نك کیرشلی درت درلو کرکدر (حاد) و (مثک) و (مثنی) و (بم). و بو کیرشلرک بعضیسی پرنجندن کرکدر. وشول کیرشلرکه پرنجندن چکلمشلردر، قرق سکز مثک کیرشیدر، و سکز دخی بم کیرشیدر. و بونلرک زیرلری ایچون یکرمی اوچ دخی مثنی کیرشی کرکدر. و مثنی کیرشلی بورغولری طرفندن آلالر. وشول کوچک خرکلرکه نزهه نك یوزنده واردر آنلره بریکده لر. و اوچ کیرشی دخی مثنی لردن آلالر و نزهه نك یوزنده اولان بورغولره صارالر. و آندن صکره درت کیرش دخی پرنجندن زیرلردن بم دوزهلر بورغولر طرفسندن. و هر اوچ کیرشی بر نغمه ده اورتق ایده لر، شویله که هر طرفده اول اوچ کیرشک ایکسی بم اولا و بریسی زیر اولا. و اول بم طرفندن طوتالر، اون درت کیرش صایهلر شویله که اللی آلتی کیرش حسابنده اولا. شول واسطه ایله هر اوچ کیرش بر نغمه ده اورتقدر، اوچی بر کیرش حکمنده در. و چالغه باشلایان اول اون دردنجی کیرشدن باشلایه، و آندن صکره کوکلی دیله دوکی کبی سیر ایده، مقصودی حاصل اولیجق کیرو باشلادینی یرده قرار ایده. اما چنکده کیرشک نظیرلرین نیجه رعایت ایدرلر ایسه بونده دخی او یله ایده لر. وشول وقت که بو سازی عمله کتورمک دله سهر بورغودن یاتنی صول یاننه طوته لر، و خرکدن یاتنی صاغ یاننه طوته لر، وصول ایله بورغودن یاتنی چالالر، و صاغ ایله خرکدن یاتنی چالالر. »

۸ — قانونه

« بو فصل، قانونی وقانونک آغاجی نه دن یونلق کرکدر و نیجه یونلق کرکدر آنی بیلدورر. ایمدی معلوم اولسون که نزهه ایکی قانوندن دوزولوبدر، وقانونک دخی شکلی درت

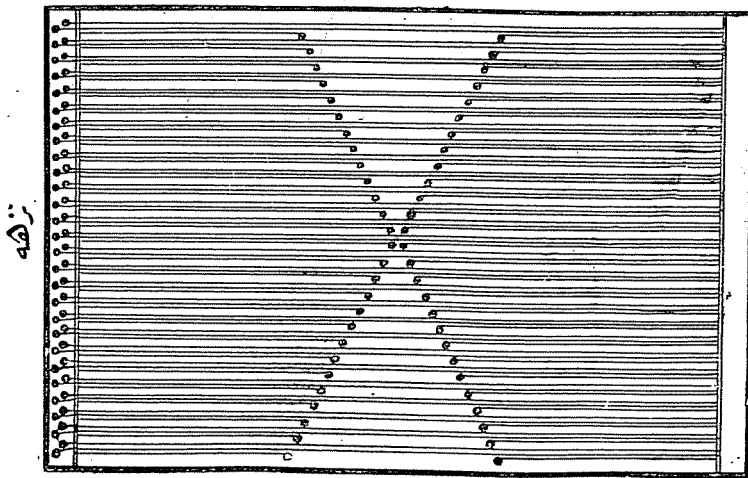
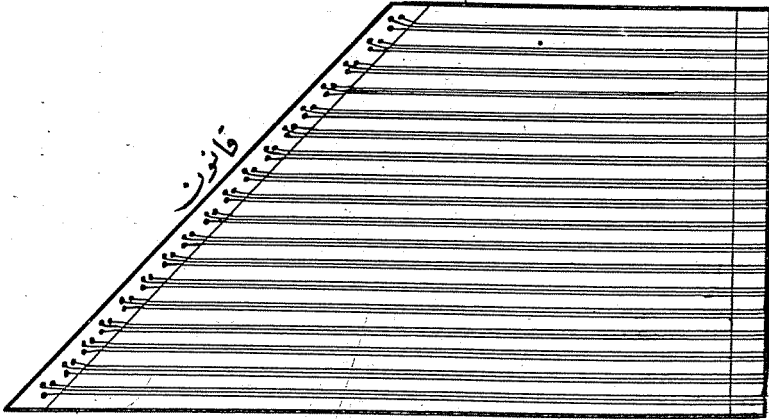
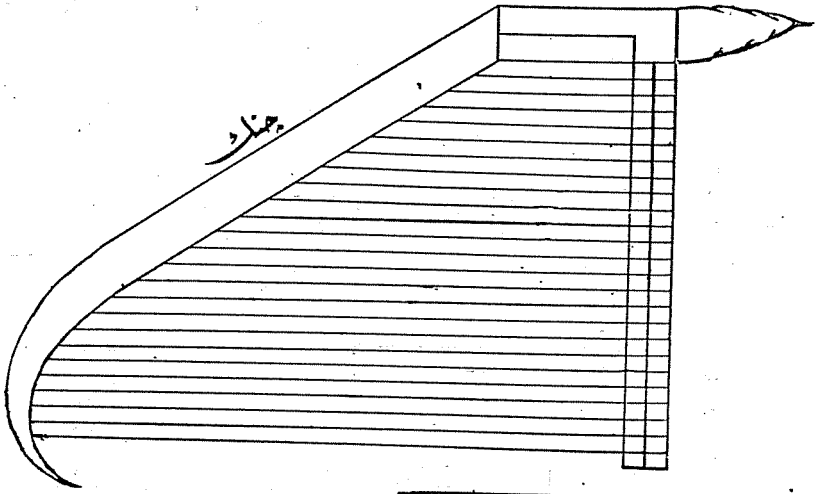
بو جاقلودر، اما بر یانی ایتلو و بر یانی اینسوزدر. و بوقانون دخی رباب کبی (زردالو) آغاچندن یونلق کر کدر؛ و بر یانک اوزونی اوچ قارش کر کدر؛ و بر یانک دخی اوزونی بر بچق قارش کر کدر؛ و بورغولری اولان یانک اینی ایکی قارش و اوچ پارمق کر کدر؛ و شول یانک اینی که کیش اول یانه بر کیده لر ایکی قارش تام کر کدر؛ و بورغودن یانه بر اوزون خړک بر کیده لر. و بوقانونک درینلکی اوچ آچق پارمق قدری کر کدر؛ و کیرشی الی درتدر. و بو الی درت کیش اوچ درلو کر کدر (بم) و (مثلث) و (مثنی). و بو کیرشلی طاقدینی وقت اوچ کیرشی بر نغمه یه اورتق ایده لر. و بودخی شویله کر کدر: ایکی مثنی کیرشک اوره سنه بر بم کیرشی طاقه لر. و بعض استادر ثقیل اولان طرفه پر نچدن بش کیش طاقه لر؛ بش کیش بم کیرش عوضه طوتالر؛ وزیر لرخی موملایوب مثلث کیرشلی اوستنه چکرلر؛ و بش بم کیرشلی دخی شول بکزدی طوتدقلری کیرشک یوقاروسندن آلورلر؛ وزیر لرخی مثلث کیرشک اوزرینه چکرلر؛ کیرو قالان کیرشلی بم و مثنی قیلورلر. »

۹ — مغنی

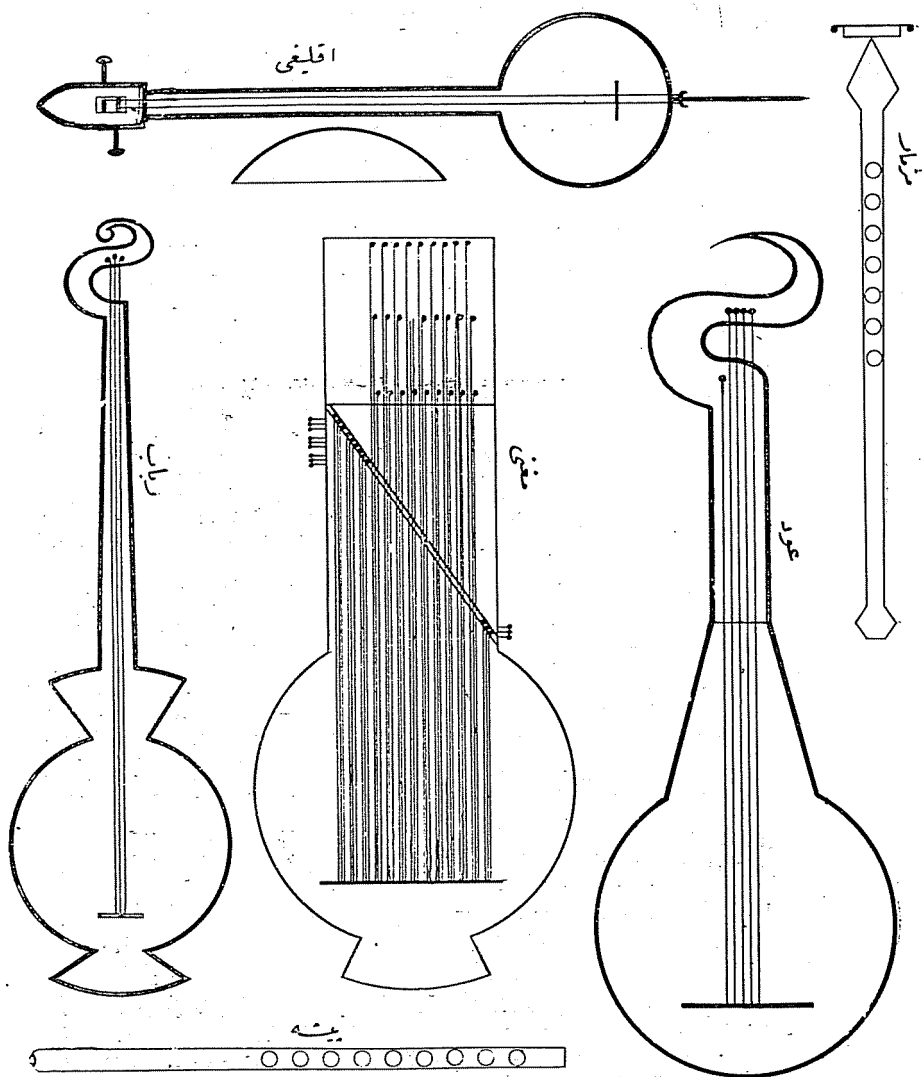
« بو فصل، مغنی دوزمکی و مغنی نک وضعی بیلدیرور. ایمدی مغنی دخی بر سازدرکه (صفی الدین عبد المؤمن) تصنیفندندر (رحمه الله). و بوسازی اصفهانه کلیجک دوزمشدر، و مغنی یی ربابدن و قانوندن و تزهه دن چیقارمشدر. و بو دخی زردالو آغاچندن یونلق کر کدر؛ و مغنی نک چاناغی رباب چاناغندن بویوک کر کدر؛ و دسته سی دخی درت بوچقلو کر کدر؛ و چاناغنک اوزونلغی بر قارش و بش کوشه پارمق کر کدر؛ و اینی بر قارش و درت کوشه پارمق کر کدر؛ و درینلکی درت آچق پارمق کر کدر؛ و دسته سنک اوزونی ایکی قارش و اوچ آچق پارمق کر کدر؛ و درینلکی ایکی کوشه پارمق کر کدر؛ و چاناغنک یوزینی رقایله یاپشدرمق کر کدر؛ اما چنک کبی آنک دخی ایچنی طوتقال ایله و سرچه اونی ایله صیوامق کر کدر؛ آندن صکره رقی یاپشدره لر. و دسته سنه باشند باشه یوقاچق تخته یاپشدرمق کر کدر؛ اما دسته نک باشند درت آچق پارمق قدری آچق قومق کر کدر؛ و بر اوزون خړک اول آچق یره یاپشدرمق کر کدر، شویله که خړکدن یوقاری قالان درت بوچقلو اولاء، و درت بوجاغی برابر اولاء؛ و اول آچق یری یکر می یدی بخش ایلمک کر کدر؛ و هر بخشده بر دلوک دلمک کر کدر، ثقیل کیرشک بورغوسن قومق ایچون. و آندن صکره دسته نک چاناغندن یا ناسندن یعنی چاناغه یاپشدر دقلری یردن بر خط چکهلر، شویله که بر اوجی بر

طرفه دخى يتشه يعنى بورغو طرفه ايريشه؛ ودرستهك يوزى ايكي مثله بخش ايدىله،
 واول خطى باشدن باشه قازالر، برج دول حاصل اولوركه اول جدولك اينى برپارمق بچق
 اينجه اول ودرينلكى دسته درينلكنجه در؛ وآندن صكره اول جدول اولان طرفك
 بر طرفنى دخى اون ايكي قسمت ايدىله، واون ايكي كوچوك خركلر اول طرفه ياپشديرىله؛
 وچاناغك بر ياننده دخى دسته يه ياپشلان يردى ايكي دلوك دخى دلهله، شوييله كه جدولك
 ايكنجى ديوارينه ايريشه. وآندن صكره بر طرفه دخى اول ايكي بورغو يرى قدرى
 قويىله، آندن آرتوغنه اون بخش ايدىله، واون بورغو يرى دلهله، واول دليكلرى برابر
 دلهله؛ و شوييله دلهله كه آراقلىرى دخى برابر اوله؛ و بو بورغولر دخى تيز كيرشلىر طاقهله.
 بو مغنىك كيرشلىرى اوتوز طقوزدر. اما بو اوتوز طقوز كيرش درت بلوك كر كدر
 (حاد) و (مثنى) و (مثلث) و (زير). و بونلر هراوچن بر كيرش حكمنده دوزىله؛ يعنى
 اوچر اوله، و هر اوچى بر نغمهده اورتق اوله. و بو ثقيل كيرشلىر اون سكزى زير
 كر كدر؛ و سكزى دخى مثلث كر كدر؛ و بو تيز كيرشلىر طقوزى مثنى كر كدر؛ و دردى
 تيز كر كدر. و مغنى چاناغى دسته يه ياپشدينى يردن كيرش بورغويه ايردوكى يره دكين بر
 اوزون خرك كر كدر كه اول كيرشلىر تمام اول خركك اوسته يينه. و چالغى باشلايان كيشى
 اول بشتجى كيرشلىر باشلايه .»

مؤلفمز، تورك سازلىرى حقنده بوتفصيلاتى و يردكدن صوكرا اثرينه خاتمه اولارق
 « كيرش بورمغك تورده سن بيلديرر» عنوانلى برفصل مخصوص ايله توركلر نژدنده ابريشمدين
 و باغرى صاقدن ناصل كيرش اعمال ايدىلدىكنى تعريف ايتدىكى كجى، موسيقى درنكلرنده
 كوزده ديلمسى ايجاب ايدىله رسوم و آداب و موسيقى شناسلر مترك «زهره» بيلديزينه اولان
 تعلق و مناسبتلرينه و سائريه دائر اسكى تورك افسانه لريله مناسبتدار و جدا غريب و شايان
 دقت بعض معلومات داها ويرييوركه، آنلرده اوچنچى بر مقاله ايله بو صحيفه لره نقل
 ايدىله جكدر.

«اسكى تورك سازلىرى» مقاله سىنه عايد — مى تىبعلىرى صاى ۵

«اسکی تورک سازلری» مقاله‌سینه عائد — ملی قبیعلر، صافی ۵